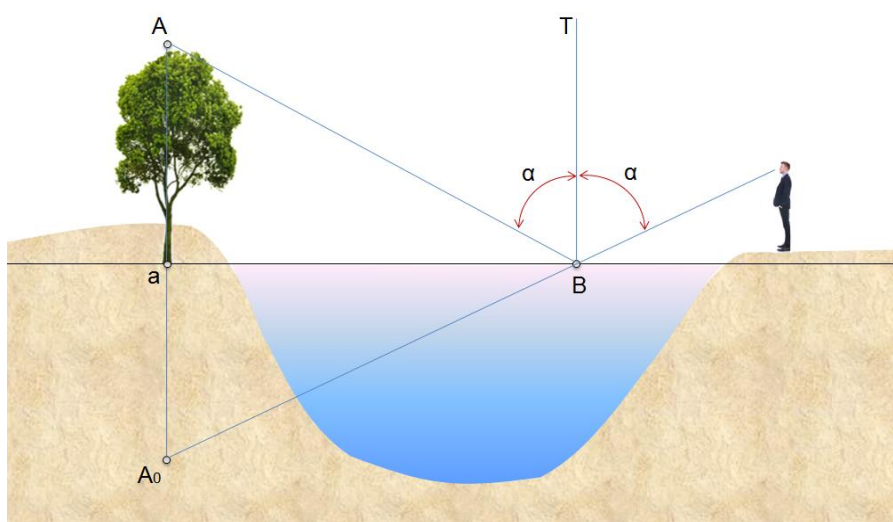

6.3-§. Suv yuzasida aks tasvir yasash.

Narsalarning suv va ko'zgu yuzalaridagi aksini yasash, nurlarning geometriyasi aks tasvir yuzalaridan mavhum tasvirlarning hosil bo'lishi fizik xususiyatlarga asoslanadi.

6.7-rasmda Aa nuqta kuzatuvchining S nuqtadagi ko'ziga aA_0 nuqta bo'lib ko'rinadi. aA_0 nuqta mavhum nuqtadir, u yerda hech qanday nuqta yo'q, nuqtadan suv yuzasiga α burchakda tushayotgan nur shu burchakka teng α burchak ostida ko'tarilib kuzatuvchining S nuqtada joylashgan ko'ziga borib tushadi. Narsadan suvga tushayotgan nurning α burchagi aks etish, ya'ni qaytish α burchagiga teng bo'ladi. A nuqta suv sathidan qancha balandlikda joylashgan bo'lsa, uning aksi A_0 ham suv sathidan pastda xuddi shuncha masofada joylashadi.

Bino (binoning karobkasini ifoda qiluvchi parallelopiped) va plafondan tushgan suvdagi aks tasvirni topishda qirg'oq yaqinida joylashgan plafondan suvga tushgan aksni topish yo'lidan foydalaniladi (6.8-rasm).

6.7-rasm

Faqat bu yerda gorizont chizig'idagi ixtiyoriy nuqta o'rniga binoning frontal va profil proyeksiya tekisliklariga perpendikular

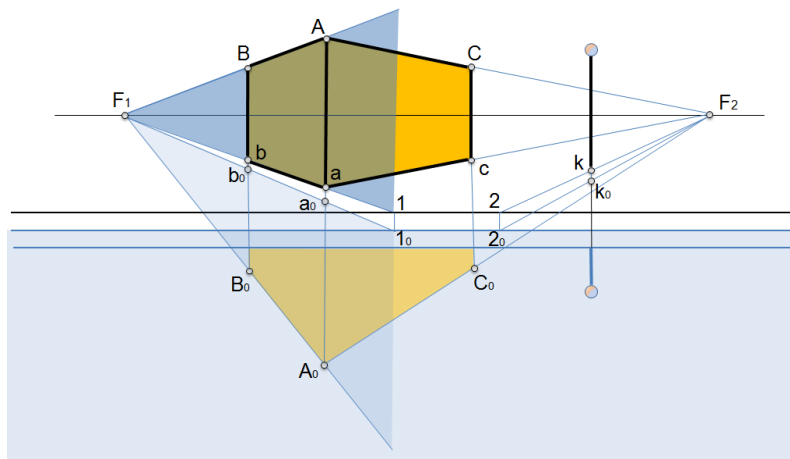
qirralarining cheksiz uzoq nuqtalarini perspektivasi (F_1 va F_2)dan foydalanilgan.

Bino va plafonning aksini yasashda avval aksi topilishi kerak bo'ladigan nuqtalarini harf yoki raqamlar bilan belgilab chiqiladi. So'ngra bu nuqtalarning aksi yasaladi.

Plafonning yer sathida kesishgan nuqtasi k orqali F_2 dan qirg'oqqa kesishguncha chiziqli o'tkaziladi, topilgan 2 nuqtadan pastga tushurilgan vertikal chiziqli qirg'oqni suv sathida 2_0 nuqtada kesadi. 2_0 nuqta qaytib F_2 ga tutashtiriladi. Plafondan tushurilgan vertikal chiziqli 2_0F_2 chiziqli kesishib k nuqtani suv sathidagi k_0 nuqtasi aniqlanadi. k dan plafon balandligi k_0 dan pastga suv tubi tomonga o'lchab qo'yiladi.

Binoni aksini yasashda ish binoning o'zimizga yaqin bo'lgan burchak qirrasi aksini yasashdan boshlanadi. Bunda F_1 orqali parallelizim tekisligi Aa, Bb tomonidan o'tkaziladi. Tekislik asosida 1 nuqta yer sathida kesishib vertikal tushuriladi. Suv sathida topilgan 1_0 nuqtadan pastga o'lchab qo'yilib, Aa, Bb masofa suv tubi tomonga A_0a_0, B_0b_0 nisbatda tekislik sirtiga tushuriladi. Natijada Aa, Bb tomoni orqali o'tkazilgan tekislik suv sathida ham o'sha nisbatda bo'ladi.

Qolgan tomonlarini ham shu tartibda har biridan tekislik o'tkazib topsa bo'ladi (6.8-rasm).

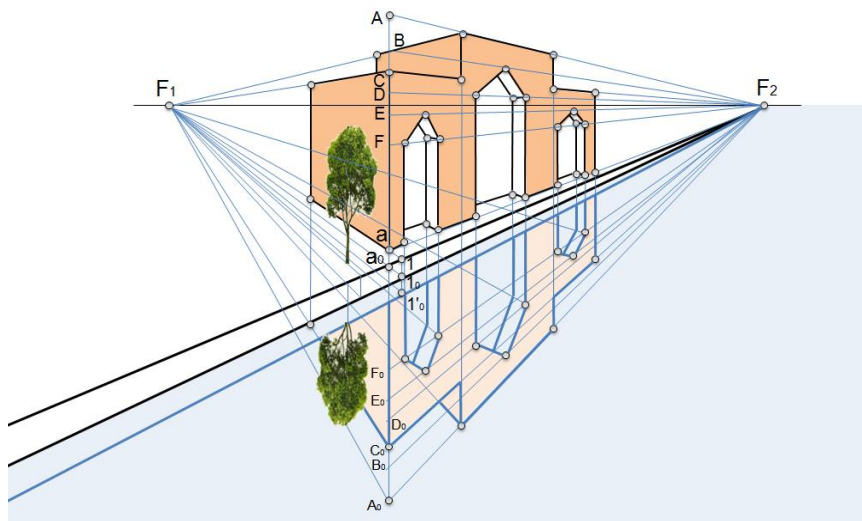

6.8-rasm

Hovuz qirg'og'i yaqinida joylashgan binodan tushgan aks tasvirni topishda qirg'oq yaqinida joylashgan daraxtdan suvga tushgan aksni topish yo'lidan foydalaniladi (6.9-rasm). Faqat bu yerda ham gorizont chizig'idagi ixtiyoriy nuqta o'rniga binoning frontal va profil proyeksiya tekisliklariga perpendikular qirralarining cheksiz uzoq nuqtalarini perspektivasi (F_1 va F_2)dan foydalanilgan. Binoning aksini yasashda avval aksi topilishi kerak bo'ladigan bino nuqtalarini harf yoki raqamlar bilan belgilab chiqiladi. So'ngra bu nuqtalarning aksi yasaladi. Bu ish binoning o'zimizga yaqin bo'lgan burchak qirrasi aksini yasashdan boshlanadi.

Binoning perspektivasi F_1F_2 dan foydalanib yasalgani singari suv sathida ham aks tasviri yasaladi. Faqat bu yerda bizga yaqin joylashgan qirrasini suvdagi aksini nolinchi nuqtasini aniqlash kerak bo'ladi.

Buning uchun binoning frontal proyeksiyalovchi qirralaridan o'tuvchi to'g'ri chiziqlarning cheksiz uzoq nuqtasining perspektivasi (F_1) dan foydalaniladi, ya'ni F_1a to'g'ri chiziqni hovuz qirg'og'i bilan 1 nuqtada kesishguncha davom ettiriladi. 1 nuqtaning suvdagi asosi (1_0)ni topish uchun 1 nuqtadan suv sathi bilan kesishguncha vertikal to'g'ri chiziq tushuriladi. 1 nuqtani suvdagi aksi ($1'_0$)ni topish uchun esa 1_01 chiziqni pastga davom ettirib, 1_0 nuqtadan 1_01 kesma o'lchab qo'yiladi ($1_01 = 1'_01_0$).

6.9-rasm

Hovuz qirg'oqlari suv sathiga parallel bo'lgani uchun ularning aksi o'zlariga parallel bo'ladi. Shunga asosan, hovuzning 1 nuqta joylashgan old tomondagi qirg'og'ining cheksiz uzoq nuqtasini perspektivasi F_2 bilan $1'o$ nuqtasi to'g'ri chiziq bilan tutashtiriladi. $1'o$ nuqta bilan F_2 nuqta ham to'g'ri chiziq bilan tutashtiriladi.

Aa qirrani pastga vertikal davom ettirib $F_11'o$ to'g'ri chiziq bilan kesishgan nuqtasi a_o bilan belgilanadi. Bu nuqta Aa qirrani suvdagi asosi bo'ladi. Aa kesmani a_o dan pastga o'lchab qo'yib, A_o nuqta hosil qilinadi ($Aa=a_oA_o$). Bu nuqta A nuqtaning aksi bo'ladi. A_oa_o kesmaning qirg'oq aksidan keyingi qismi Aa qirraning suvdagi aksi bo'ladi. Binoning fasad qismini Aa qirrasini suv sathiga parallel bo'lgani uchun uning aksi o'ziga parallel bo'ladi.

Shunga asosan A_oa_o nuqtalar bilan F_2 nuqta tutashtiriladi. Qolgan balandlik nuqtalari ham Aa qirrasiga kesishguncha davom ettirilib, $BCDEF$ nuqtalar aniqlanadi. Aniqlangan nuqtalari Aa qirrasiga qanday nisbatta bo'lsa, suv sathida ham A_oa_o qirrasiga ham shu nisbatta $B_oC_oD_oE_oF_o$ o'lchab qo'yiladi va qaytib F_2 nuqtasiga tutashtiriladi.

Vertikal qirralari suv sathiga tushurilib, mos ravishda $A_0B_0C_0D_0E_0F_0$ nuqtalarga kesishtiriladi.

Deraza va eshik o'rinlaridagi qirralar suv sathiga parallel, shuning uchun ularni aksi o'ziga parallel bo'ladi. Shunga asosan $B_0D_0E_0F_0$ nuqtalarni F_2 bilan tutashtiriladi va nuqtalardan o'tgan vertikal qirralari pastga davom ettiriladi.

Suv sathiga parallel bo'lgan to'g'ri chiziqni aksi o'ziga parallel bo'lishiga asosan nuqtalar bilan F_1 ni to'g'ri chiziq bilan tutashtirib, deraza o'rinlarining chap tomondagi qirrasini aksi bilan kesishguncha davom ettiriladi.

Bino bilan yonma-yon joylashgan daraxtni ham aksi binoning aksini yasagandek topiladi.

Mavzuga oid nazariy savollar.

1. Buyumning suv (yoki ko'zgu)dagi aks tasviri perspektivasini qurishning qanday amaliy ahamiyati bor?

2. Aks tasvir perspektivasini qurishda qanday o'lchash ishlari amalga oshiriladi?

3. Kartinaga nisbatan ixtiyoriy, perpendikular va parallel vaziyatda bo'lgan ko'zgularda to'g'ri chiziq kesmasining aks tasviri perspektivasi qanday yasaladi?

4. Og'ma ko'zguda aks tasviri perspektivasi qanday yasaladi?

5. Suvdagi aks tasviri perspektivasi qanday yasaladi?